

DARIUSZ BOBAK

WYROBY Z KRYSZTAŁU GÓRSKIEGO Z MEZOLITYCZNEGO STANOWISKA JEGŁOWA 2

Stanowisko kultury komornickiej Jegłowa 2, pow. Strzelin, leży na północno-wschodniej stronie Wzgórz Strzeleńskich należących do Przedgórze Sudeckiego. Przeprowadzone tu badania wykopaliskowe¹, poza typowym dla kultur mezolitycznych zestawem wyrobów krzemienych, dostarczyły także oryginalnych wyrobów z kryształu górskiego.

Okoliczne złoża tego surowca znajdują się w odległości około 1,5 km w kierunku południowym od stanowiska Jegłowa 2, w obrębie Szerzawy. Wzgórze to, obecnie w znacznym stopniu zniszczone przez kamieniołom, zbudowane jest z łupków kwarcytowych oraz serycytowych wieku dewońskiego, w których występują żyły kryształu górskiego².

Na stanowisku Jegłowa 2 wystąpiło 28 artefaktów wykonanych z kryształu, reprezentujących wszystkie fazy obróbki: surowiec, półsurowiec, odpady produkcyjne, rdzenie oraz narzędzia.

Kryształy kwarcu charakteryzują się przełamem muszlowym i niewielkimi wymiarami, co w znacznym stopniu determinowało sposób ich ówczesnej obróbki i zastosowania. Tylko nieliczne nadawały się do produkcji półsurowca (wiórów i odłupków) analogicznego do wyrobów krzemienych.

Wydaje się, iż celem ich eksploatacji „krzemieniarskiej” była przede wszystkim produkcja specyficznego typu rdzeniowych ryłców. Wykonywano je przez odbicie jednego większego półsurowiaka od strony naturalnego wierzchołka kryształu, a następnie, wykorzystując negatyw po nim jako pięte, dokonywano

1 D. Bobak, *Ślady osadnictwa z epoki kamienia w Jegłowej, gm. Przeworno*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” 1996, t. 38, s. 319-323; *idem*, *Badania mezolitycznego stanowiska Jegłowa 2, gm. Przeworno*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” 1997, t. 39, s. 395-399.

2 B. Berezowska, Z. Berezowski, S. Cwojdziański, *Szczegółowa Mapa Geologiczna Sudetów 1:25 000, ark. Jegłowa*, Warszawa 1991; *idem*, *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów 1:25 000*, Warszawa 1994.

Ryc. 1 Lokalizacja stanowiska Jęglowa 2

serii drobnych odbić po stronie przeciwnej. Na stanowisku znaleziono 7 takich narzędzi oraz ich fragmentów (ryc. 2: 3–6).

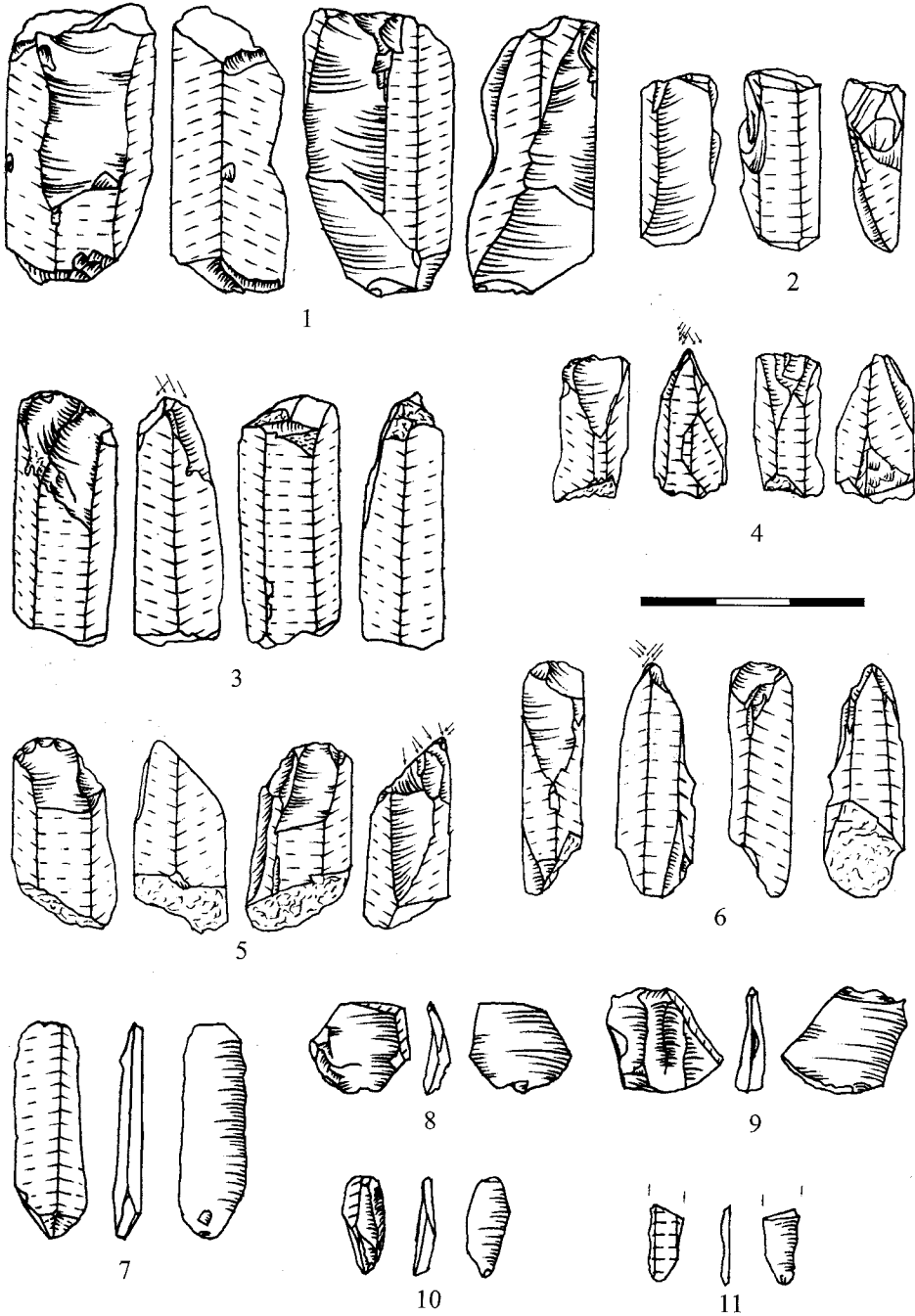
W grupie rdzeni wyróżniono 2 zabytki (ryc. 2: 1–2). Są to okazy jednopiętowe, ich eksploatacji dokonywano od strony przeciwnej do naturalnego wierzchołka kryształu, wykorzystując jako piętę płaską powierzchnię powstałą przy jego złamaniu. W jednym z rdzeni zaprawiono ją dodatkowo przez odbicie kilku odłupków.

Znaczną część półsurowca stanowią odpady z produkcji rylców (5 okazów) — są to drobne wiórki nie przekraczające 15 mm długości (ryc. 2: 10–11). Pozostałe (7 sztuk), w formie większych odłupków oraz wiórów (ryc. 2: 7–9), powstały bądź we wczesnej fazie produkcji, bądź też w trakcie eksploatacji rdzeni.

Reszta odnalezionych zabytków to kryształy bez śladów eksploatacji (5 okazów) i okruchy negatywowe (2 okazy).

Analiza traseologiczna³ zabytków z Jęglowej pozwoliła określić prawdopodobną funkcję 4 zabytków — dwa rylce (ryc. 2: 4, 6) wykorzystywano jako

3 J. Małecka-Kukawka, G. Osipowicz, *Analiza mikroskopowa materiałów z kryształu górskiego, Jęglowa stan. 2, gm. Przeworno, mps.* (1999).

Ryc. 2 Wybór zabytków ze stanowiska Jęglowa 2.

dłutka do zlobienia lub strugania w twardym materiale (najprawdopodobniej w drewnie). Wióra (ryc. 2: 7) używano jako piłki bądź noża, ewentualnie skrobacza przy obróbce twardego materiału (świeżej kości lub rogu). Wiórek (ryc. 2: 10), technologicznie zaklasyfikowany do kategorii odpadów z produkcji rylców, osadzony był w organicznej oprawie i służył jako wkładka noża służącego do cięcia miękkiego materiału (najprawdopodobniej mięsa).

Poza bardzo ogólnym określeniem rejonu występowania kryształu górskiego (wzgórze Szerzawa), nie jest obecnie możliwe dokładne zlokalizowanie jego wychodni wykorzystywanych w okresie mezolitu. Surowiec ten nie występuje na złożach wtórnych (np. utwory fluwioglacjalne), jego pozyskiwanie możliwe było jedynie na obszarze wychodni łupków kwarcytowych. Z tych względów należy wykluczyć możliwość pozyskiwania kryształu z rozcięć erozyjnych — bardziej prawdopodobna wydaje się mocno lub słabiej zaawansowana górnicza eksploatacja złóż. Wskazuje na to zarówno stan zachowania surowca i wyrobów znalezionych na stanowisku (brak śladów zniszczeń spowodowanych zaleganiem na powierzchni czy w rumoszu skalnym), jak i jakość użytego kryształu, świadcząca o silnej selekcji materiału.

Zbliżone formy użytkowania kryształu górskiego w epoce kamienia na terenie Polski prezentuje rylec z mezolitycznego stanowiska Bielawa 12 (wykonany z kryształu pochodzącego z Jegłowej) oraz fragment bifacjalnego narzędzia rdzeniowego z Karpnik, gm. Mysłakowice (informacja Jarosława Bronowickiego). Jednak tylko na stanowisku Jegłowa 2 wyroby z kryształu górskiego wystąpiły w większej liczbie.